

Zonen van den

PAARDEKOP

door Herman de Man

Wie een boek kan schrijven als *Het wassende water* staat daarmee op slag in de voorste rij der romanschrijvers. Het was niet zijn eerste boek, maar misschien wel zijn beste. Er zijn nog verschillende ander epische werken gevolgd: *Een stoombootje in den mist*; *De kleine wereld*; *De barre winter van negentig*; *Kapitein Aart Luteyn*; *Aart Luteyn de andere*. Elk boek heeft zijn goede kwaliteiten.

En nu verscheen: *Zonen van den Paardekop*. Het is een lijvig werk geworden van 658 bladzijden en het bestaat uit drie deelen, die naar drie beheerschende figuren zijn genoemd: Martha, Grada, Tonia.

Martha is de vrouw van Sebastiaan Lamoen, bijgenaamd de Paardekop; Grada is de oude meid-huishoudster, die Lamoen verlaat als hij met Martha gaat trouwen, maar die later terugkomt als Martha aan tetanus is gestorven, en Tonia is de daggeldersdochter, die het huishouden der zonen verzorgt.

Herman de Man kent de Lopikerwaard. Hij kent die streek door en door. En de menschen van die streek. Hij heeft 't talent het leven te kunnen uitbeelden, de karakters, het innerlijk. En daarmee is zijn werk literair verantwoord. Het goede van dezen roman is verder dat de auteur kritisch ingesteld is op ongelooft en andere zonden. Al moet de vraag, of de tekening der zonde wenschelijk is wanneer zij in tamelijk fel realisme de werkelijkheid talentvol zoekt te benaderen, ontkennend beantwoord.

Dit boek had ook *Armoede* kunnen heeten, want het is een armoedig leven, dat van Sebastiaan Lamoen, den materialist. En dat van zijn zonen later. De vader is paardenkooper en een goeie paardenkooper. En hij is paardenfokker en een goeie paardenfokker. Hij is eerlijk in den handel en weet veel geld te verdienen. Hij denkt ook verder dan aan zijn bedrijvig leven, want hij wil zijn jongens, als ze groot zijn, ook een goed leven geven, een leven van tevredenheid, doordat de zaken floereen. Ze moeten paardenkoopli worden, paardenfokkers, als hij. En aangezien het buitenland de beste paarden levert, moeten ze talen kunnen verstaan en Lamoen zal zijn jon-

gens laten leeren voor het bedrijf.

Hij denkt dus verder dan tot aan de grens van zijn leven. Maar hij denkt toch niet ver genoeg. Dat hoeft hij ook niet, want hij gelooft niets. En God bestaat niet, dat heeft hij uit de boeken, die hij uit zijn ouderlijk huis meenam. En hij hééft veel boeken. Daardoor is hij zoo geleerd. Het loopt hem mee in de wereld en daaruit merkt hij, dat hij, wat de domme boeren zegen van God noemen, niet noodig heeft. Omdat die niet bestaat, die zegen. Hij gelooft niet aan een God en het gaat hem goed. Hij gelooft niet aan een hoogere Macht, die regeert en hij boekt zijn winsten in zijn kasboek. Het gaat hem beter dan veel fijne lui, die ze achter den ellehoog hebben, die bidden en naar de kerk loopen. Dat de menschen hem een heiden noemen, begrijpt hij en het doet hem niets. 't Is ook niet waar: hij is geen heiden, hij is niets. Hij is een mensch en een paardenfokker. Dat is genoeg. Hij wordt een man en een vader, wat moet hij meer! In Lopiker Kapel bewoont hij zijn Paardenburg en in volmaakte rust. Hij bemoeit zich niet met burenen of anderen. Hij wil ook niet, dat zijn vrouw zich met anderen bemoeit. En zijn knecht moet zwijgen over het bedrijf en den baas en het gezin en Gijs leert het, al voelt hij, dat de baas een koude man is, die van alles koopen kan, behalve geluk. En later, als Gijs gaat trouwen, komt er een Fransche knecht, André Beques — dat is nog een makkelijker knecht dan Gijs, want die zwijgt vanzelf.

Sebastiaan Lamoen is goed voor zijn vrouw. Hij zal haar nooit schelden en zeker niet slaan. Zij verzorgt het huis en hij verzorgt den stal. Ze is een beste moeder voor de kinderen. Hij spreekt verstandige woorden tot haar, dat kun je, als je het leven heel nuchter bekijkt. En als je niets gelooft. Het loopt allemaal zooals 't loopen moet. Daar is een natuurwet en de levenswet is ook natuurwet. Als je vrouw wat mankeert, dan ga je met haar naar een goeien dokter. Die behandelt haar en Sebastiaan Lamoen betaalt. Zoo is 't leven. Je betaalt een paardenverkooper voor het geleverde paard en een veearts, als je dien noodig hebt voor een paard en een dokter als hij je vrouw behandelt of een kind, dat uit de sloot gehaald is.

De burenen, die zich voor 't laatste geval geïnteresseerd hebben en onkosten hebben gemaakt, die geef je een tientje; wat er overschiet is voor de stoepmeid.

De Paardekop werd vader van drie zonen. En hij heeft het alles al netjes uitgerekend voor ze; op geld hoeft hij niet te zien.

Dat Martha later een ongeluk overkomt: een hit trapt haar op den voet — en dat zij sterft aan tetanus, dat lag buiten Lamoens berekening. Martha was een ander soort mensch geweest dan haar „rechtschapen” echtgenoot. Ze had geen klagen. Wat ze vroeg, kreeg ze en haar man kon niet begrijpen, wat zij nog meer zou kunnen wenschen.

Toen ze hem eens vroeg een vosmerrie niet te verkoopen, omdat dit beest lieve, weemoedige oogen had (maar dit zei ze niet tegen haar man) antwoordde Bas haar, dat de handel vóór ging, omdat ze van den handel moesten bestaan.

Ze had op Gijs' vermaning de burenen bedankt voor de verzorging van het bijna verdrongen Nolleke en wilde dus naar goeden raad luisteren. Ook had ze zich tactvol-fier gehouden tegenover dien Gijs, toen deze minder goede bedoelingen met haar had. Ze had het geweten, dat haar man van Roomsche afkomst was, maar dat was geen bezwaar geweest. Want zij had evenmin als hij „bemoeien met een hooger Wezen.” Die bultenaar-bedelaar zong op de stoep, als hij zijn gave ontvangen had: „De Heer behoed' je have, vrouw; zalig zal je sterven, vrouw” — maar daar had ze nooit goed bijgekund.

Zalig sterven. . . . Martha wilde helemaal niet sterven, niet zalig en niet onzalig; ze wilde leven.

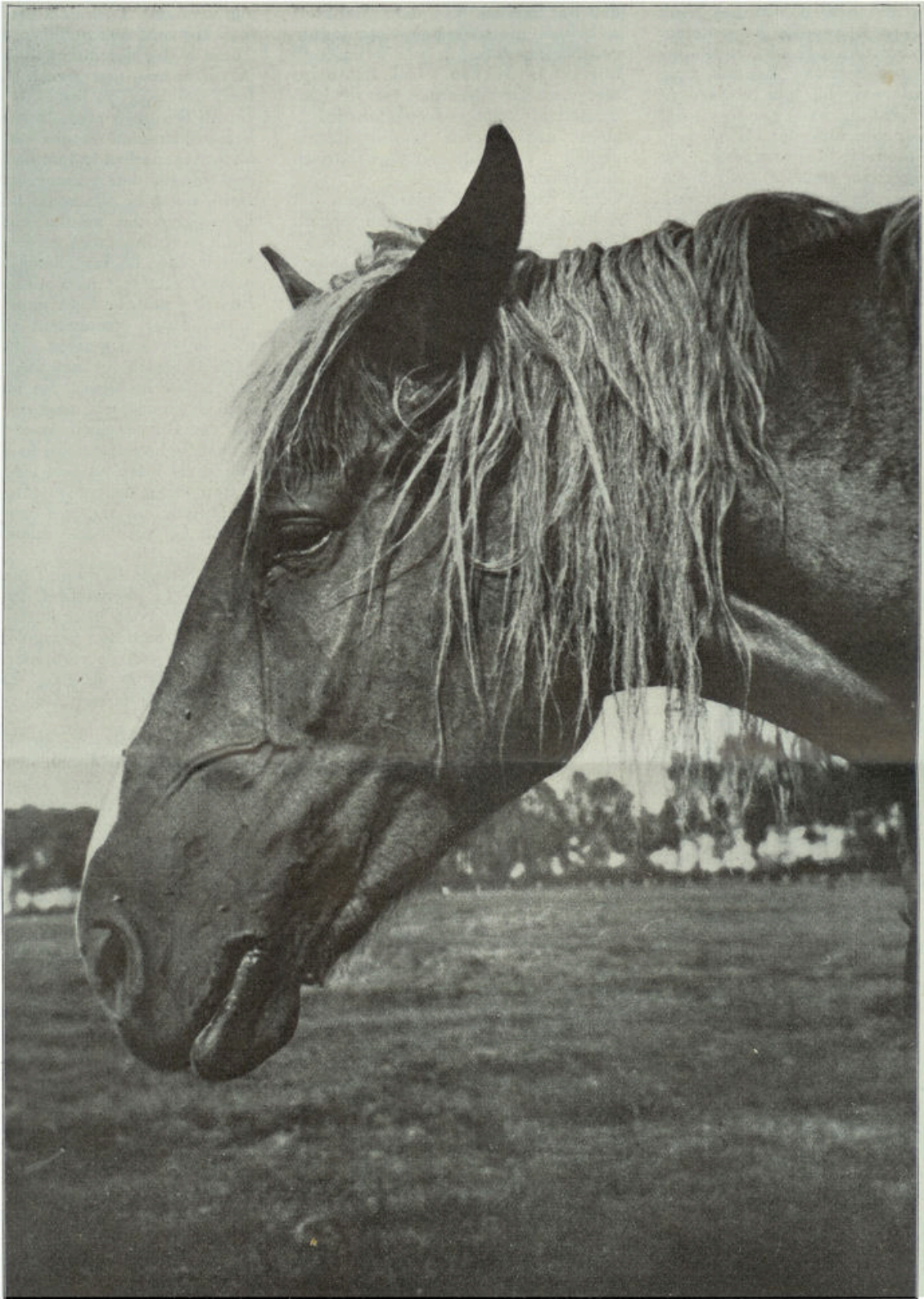
En haar Bas vertelde van zijn moeder, dat ze bij haar dood een rozenkrans in haar rokzak hadden gevonden, dat had men haast niet kunnen begrijpen, want Bas z'n vader was ook een ongeloovige geweest en haalde alsmaar bewijzen bijeen omtrent de onbestaanbaarheid van God. En Bas wist ook, dat het kerk-sche volk aan spokerij geloofde.

Was het nu niet wonderlijk geweest, dat die Martha vóór de geboorte van Arnold dankte voor verhooring van een gebed dat ze niet had gebeden, omdat ze immers niets geloofde? Of beleefde Martha innerlijk meer dan ze zelf wist? . . .

En nu was ze gestorven.

De dokter had nog aan haar man gevraagd, of ze niet bediend had moeten worden, maar dat was niet noodig geweest: Martha was niet eens Katholiek.

Naar een kunstfoto van H. Schippers

De volgende deelen van het boek moet ik wat beknopter behandelen. Grada komt terug, Grada, die inder-tijd, toen Sebastiaan Lamoen nog een kind was, bij zijn ouders in dienstbetrekking was geweest en die later vóór zijn huwelijk bij hemzelf het huishouden had verzorgd. Ze was weggegaan, toen hij ging trouwen, want „twee koetsiers op den bok verdragen elkaar toch niet.” Vóór zé heenging had Lamoen vijf bankjes van honderd in haar beugel-tasch gestopt, maar hij had die in zijn kasboek teruggevonden.

En nu was Grada er weer. En ze begon het werk of ze nooit weg was geweest. En de baas sprak nu met haar over de opvoeding van de jongens. Hij had zijn plan: Arnold en Joan moesten in den paardenhandel en Bas mocht worden wat hij wilde. Zoo meende hij Martha's wenschen te vervullen. En hij heeft het allemaal netjes voor elkaar. Als hij eens aan de jongens zou ontvallen, voor ze bekwaam zouden zijn voor de zaak, dan moet Grada bij de kinderen blijven. En dit zal hij laten beschrijven, dat geeft rust. En het was maar goed ook, dat hij deze verzorgsmaatregelen had genomen, want al had hij op een Dinsdag nog gezegd: „al word ik honderd jaar,” op den Donderdag van die week verdrank hij. En zoo kon Grada aan wat beschreven was nu gaan voldoen. Ze verhuist naar den Lekdijk. Bas' broer Martien, de voorgd zal haar met raad en daad steunen, maar veel eischen heeft ze niet. Personeel is niet noodig; het nieuwe huis is heel niet bewerkelijk. Het Utrechtsch wagentje wil ze graag behouden en dan moet er ook weer een paard voor komen, maar „asjeblijft geen hit.”

Ze heeft maar één doel en dat wil ze bereiken. De jongens moeten worden, wat Bas zich heeft voorgesteld en daar laat ze zich niet van afbrengen door den voorgd.

Maar het gaat niet voorspoedig met de zonen. Het zijn jongens zonder energie. Ze zijn lui en verstrooid en weten, dat ze geld genoeg hebben en een erfenis vermeerdert dat kapitaal nog. Grada maakt zich ongerust. Paardenhandelaars moeten helder denken en weten, wat ze willen.

Op school en straks op de handels-school gaat het ook niet goed. De jongens zijn afwezig bij het werk. De meester klaagt en als Grada hen bij wil laten leeren, vindt hij dat niet goed. Hij is tegen het forceeren van kinderen.

Daar zit geen fut in die jongens. Dat is wel erg. Ze heeten Lamoen en ze hebben geen fut.

Grada gaat naar een dokter: ze kon-

den wat hebben. Nee, dat is het niet; ze hebben niets. Ze koopt mooie jongensboeken voor ze om belangstelling op te wekken. Ook dat helpt niet veel. De directeur van de handelsschool komt eens praten, informeert naar allerlei familie-omstandigheden en raadt een psychiatrisch onderzoek aan.

Grada begrijpt er zóóveel van, dat ze haar meening er over kan zeggen: „geen gekkendokter bij de jongens.” Zoo is ze ten einde raad. Ze spoort aan tot werken, maar de jongens lachen er mee. Ze hebben geld en ze willen bij elkaar blijven.

En nu beleeft dat gezin een beslissend avontuur. Als Grada met Bas wat gaat wandelen in een Novemberstorm over den dijk, redden ze een meisje, Tonia, een daggeldersdochter uit de dijksloot. Dat is de eerste kennismaking met Tonia, die in het huis van de zonen van den Paardekop de „eerste hulp” krijgt.

Kort daarop sterft Grada en hiermee eindigt het tweede deel.

In het laatste deel wordt nu die Tonia hoofdpersoon. Op haar valt de aandacht na tegenspoed met andere huishoudsters.

En zij komt in het huis.

In den vreemden dienst.

Bij jongens, die niet werken.

Ze wil er eigenlijk wel gauw weer weg. Maar Nol legt haar uit, dat ze wél werken: hij in den voortuin, Joan op den akker, Bas in den achtertuin. Hij beheert de financiën en Bas zorgt ook nog voor de bijen.

En nu haalt die Tonia die jongens uit hun isolement. Ze blijkt nog een nicht van den vroegeren knecht Gijs te zijn en Gijs heeft haar ingelicht over een en ander, heeft haar o. a. gewaarschuid voor de verkeerde boeken, die er in huis zijn.

Tonia krijgt het zoover, dat er een paard komt en dat ze met elkaar gaan rijden. Naar Utrecht, naar de Meern, waar ze alvast boompjes bestellen voor 't voorjaar.

Later trouwt Nol met Bertha, de dochter van den kweeker. Ze gaan naar Frankrijk waar hij wil tui-nieren.

Dan komt het tragisch verhaal der zonde van Joan en Tonia en dat van Joans zelfmoord.

En eindelijk de omkeer in Bas' ziele-ven. De gesprekken van Tonia en Bas en van den pastoor en Bas doen hun werking.

Tonia zegt aan Bas, dat God goed is, dat bidden uitkomst geeft in nood en dat danken om 't verkregene je gelukkig maakt.

Hij begrijpt er niet veel van. Maar wat doet een mensch hier ook met

zijn verstand! Toch doet het hem wel iets. Hij spot er over heen. Och, die Tonia is een domme meid. Maar het laat hem toch niet gerust. Die Tonia leeft gelukkig en hij?

En nu begint er een gevecht in Bas. Een vrijdenkend mensch laat vanzelf andere menschen in hun denken vrij, zegt hij tot den pastoor van IJsselstein, maar in één adem laat hij er op volgen, dat hij dat bidden-toujours in z'n huis niet verdragen kan. Het is zóó: hij laat Tonia ook vrij, maar Tonia laat hem niet vrij.

En de pastoor kijkt door 't geval heen. Haar vroomheid heeft hem niet onberoerd gelaten. En Bas is gaan twifelen, of het allemaal wel zoo is, als hij denkt. En die twijfel kan al genade zijn, zegt de pastoor. En eer Bas weggaat moet hij twee dingen beloven: dat hij in de Evangelieën zal lezen en zich niet zal verzetten tegen de genade. De pastoor geeft hem ook 'n gebed mee: „Heer, indien Gij zijt, wees mijner genadig.”

En nu vertelt Bas aan Tonia dat hij weg wil en dienzelfden avond nog weg gaat. Voor haar heeft hij alles bij den notaris geregeld. Tonia schrikt er van en vermoedt waarom het is. Bas is onrustig. En Tonia heeft de verklaring: „God zoekt jou, Bas.”

En Bas gaat. Bas vlucht. En Tonia weet, dat hij God wil ontvluchten. 't Zal hem niet veel helpen. Want God is overal. Het wordt toch een vergeefsche vlucht.

Hiermee eindigt het boek.

En vooral dit laatste deel getuigt van diepe levenswijsheid. De auteur kent het leven in zijn verborgen strijd. Hij kent de ziel en de conflicten, die haar benauwen kunnen. Hij weet, dat het hart des menschen onrustig in hem blijft, tot het rust in God heeft gevonden. En deze onrust, deze bange worsteling van de duisternis tegen het licht heeft De Man voortreffelijk weergegeven. Jammer, dat hij het kwaad zoo reël mogelijk heeft willen uitbeelden. Hier had hij het best met enkele zinnen afgekund, al begrijp ik, dat hij de zonde heeft willen laten zien als schuld en de wroeging als haar bitter gevolg. Jammer ook, dat hij zijn menschen alles laat zeggen wat ze voor den mond komt: er is ook een ijdel gebruik van heilige Namen. Als roman behoort het boek tot de beste van onzen tijd. Dat het geen boek is voor iedereen, geen knapen- en meisjesboek, zal ieder, die dit artikel gelezen heeft, wel duidelijk zijn.

A. L. v. H.